

Christa Luft:

Zwischen WEnde und Ende

Efter Honeckerregimens fall i DDR tillträdde i november 1989 Hans Modrows övergångsregering, som satt fram till valet i mars 1990. Som ställföreträdande regeringschef och ansvarig för ekonomiska frågor valde Modrow en kvinna utanför den etablerade politikerkretsen, Christa Luft. Hon var vid tillträdet professor i internationell ekonomi och rektor för Hochschule für Ökonomie i Berlin.

I *Zwischen WEnde und Ende* (Aufbau Taschenbuch Verlag, Berlin, 1991, 254 s) beskriver Luft den inledande processen vid bytet av ekonomiskt system, och arbetet med de planer och idéer som ständigt föråldrades efter hand som en reformerad DDR-ekonomi blev politiskt omöjlig, och ett fullständigt uppgående i förbundsrepubliken drevs fram. Fastän Luft under

fyra månader var direkt involverad i den politiska processen får man ändå intrycket att boken till stor del inte är skriven från politikernas utgångspunkt utan från den gästande ekonomens.

Marknaden

Av alla de frågor som berörs skall jag nöja mig med att nämna fyra. En gäller den grundläggande synen på marknaden. I regeringsförklaringen, som Luft som senkomling inte hade kunnat påverka, talades det om att man skulle lämna kommandoekonomin och övergå till en "marknadsorienterad planekonomi". Det fann Luft vara ett grumligt begrepp som indikerade alltför små förändringar. Hon sjunger marknadsens lov när hon säger att "människan själv bör i utbuds- och efterfrågespelet fritt få avgöra varmed, när och hur hon skall tillfredsställa sina behov" (s 91).

Det är en marknadsekonomi med starka offentliga inslag hon tänker sig. Detta gäller ägandet, vilket är väl förenligt med uppfattningen att det "inte direkt var det statliga ägandet som ledde till socialismens sammanbrott utan frånvaron av konkurrens" (s 94). Det gäller också "vetenskapsstrategiska, strukturpolitiska, ekologiska och etiska" frågor, som inte bör utlämnas till marknadsens fria spel (s 118). Däremot är det oklart vad man skall göra med de absurditeter och överdåd som Luft påpekar att marknaden genererar vid sidan av det nyttiga och värdefulla. Hon citerar Sokrates som gång på gång sade när han gick över det varufyllda torget: "Så många saker det finns som jag inte behöver!"

Valutareformen

En annan fråga som Luft berör gäller jämförelsen med valutareformen i de västra delarna 1948, då riksmarken avskaffades och D-marken infördes. Många tyska politiker och journalister menade inför valutareformen i DDR i juli 1990 att man även

nu skulle få en boom som följd. Enligt Luft var emellertid situationen vid de två tillfällena inte jämförbara och en boom i öst därför inte så snabbt förestående. År 1948 var privat ägande redan grunden för ekonomin i väst, medan privatiseringen under Treuhand i öst nu varit mödosam och motsägelsefull. Det fanns i väst 1948 också en institutionell ram i form av en rättsordning som var anpassad till privat näringsliv, och det fanns affärsjurister, skatterådgivare, designers och marknadsförare. Det restes 1948 inga krav på omfattande miljöinvesteringar, medan sådana – och nedläggning av de värsta anläggningarna – nu är ett oeftergivligt krav i öst. Vidare hade 1950-talets uppsving i väst hjälp av invandring av kvalificerad arbetskraft, medan utvandringen av just högkvalificerade människor nu varit ett problem för de östra delarna.

Efter tre år är det tämligen uppenbart att det är svårare att omvandla Östtysklands ekonomi än de flesta tänkte sig inför valutareformen och återföreningen. En halv miljon nya jobb före utgången av 1990 var ett vallöfte från ekonomiministern kandidaten Elmar Pieroth, men i stället fick man massarbetslöshet. Inslag av politisk extremism och våld har följt nu liksom efter 1930-talets depression, om än inte i jämförbar omfattning. Att en marknadsekonomi på de flesta områden fungerar bättre än en planekonomi innebär inte att man får den goda marknadskonomin automatiskt så snart planekonomin avskaffats. De som förutsåg stora problem under själva omvandlingsprocessen har onekligen haft rätt.

Språngvis eller gradvis övergång

Av ovanstående framgår Lufts syn på en tredje fråga som jag skall beröra: huruvida övergången till marknadsekonomi bör ske snabbt genom att de gamla institutionerna raseras innan nya ännu hunnit etableras, eller om övergången bör ske gradvis så att institutionella vakuüm und-

viks. Svaren som olika ekonomer givit på den frågan präglas mer av tro än vetande, mer av värderingar än lidelsefrihet.

Luft förordade en organiserad övergång under 2–3 år. Då skulle t ex östhandeln kunna fortsätta och inriktningen mot västmarknaden genomföras gradvis utan att så många arbetsplatser gick förlorade genom konkurser, menar hon. Luft var tydlig i februari 1990 överens med Karl Otto Pöhl, ordförande i Bundesbank, om att en valutaunion inte borde forceras fram utan komma som kronan på verket efter det att de ekonomiska, rättsliga och sociala ramarna hade anpassats. Det politiska trycket tvingade emellertid Pöhl att ändra sig. Genom den snabba valutaunionen, stödd av folk i öst som trodde att välstånd handlade om namnet på pengarna, skulle DDR-ekonomin plötsligt arbeta under helt nya förutsättningar, vilket den inte var skickad för. Den som förlorar sin valuta, förlorar större delen av sin ekonomiska självständighet.

Med dagens erfarenhet kan man möjligen hävda att också 2–3 år hade varit för kort tid för en successiv, organiserad och "problemfri" övergång till marknadsekonomi. Övergångsproblemets omfattning tyder på att det nog hade krävts minst det dubbla. Men när en otålig befolkning trycker på – och otåligheten manifesteras i ett val – finns det knappast något politiskt godtagbart alternativ till att snabbt lämna det gamla.

Krigsskadeståndet

Hur krigsskadeståndet efter andra världskriget skall betraktas när det gäller de två tyska staternas krav på varandra vid återföreningen är en fjärde intressant fråga som Luft berör. Bremerhistorikern Arno Peters lade i början av 1960-talet fram en plan för hur denna fråga skulle regleras, och planen aktualiserades på nytt vid årsskiftet 1989/90. Utgångspunkten var att vad segrarmakterna de facto tagit ut i krigsskadestånd av Tyskland uppgick till

cirka 100 miljarder D-mark. Härav föll 98 procent på Östtyskland och bara 2 procent på Västtyskland. Skälet var att varje segrarmakt skulle ta ut skadestånd i respektive ockupationszon, och Sovjetunionen och västmakterna tog ut olika mycket. Men eftersom hela Tyskland drivit kriget kunde det te sig rättvist att krigsskadeståndet fördelades jämnt. Med ränta på ränta och med hänsyn till befolkningsfördelningen skulle det innebära en skuld från de västra till de östra delarna på 727 miljarder D-mark.

Även om detta resonemang inte godtogs av Bonn, gjorde det uppenbarligen övergångsregeringen i DDR mindre benägen att se transfereringar från väst till öst som rena nådegåvor.

Jag har i denna anmälan begränsat mig till några av de ekonomiska frågor som Luft diskuterar. Boken har också smärre inslag av självkritik, men Luft ger även prov på försvar och förklaring av sin egen hållning, och hon framhäver ofta sin självständighet i olika frågor under DDR-tiden. Sådana självbespeglade inslag är vanliga i den uppgörelselitteratur som kommit de senaste åren, vilket är helt naturligt. Få har drabbats av en sådan omvärderingschock som de som varit etablerade samhällsvetare i de före detta socialistländerna.

Christa Luft skriver klart och slagkraftigt. Hennes bok är till karaktären ett mellanting mellan ekonomisk-analytisk rapport, debattbok och memoarbok. Särskilt för den som liksom jag uppskattar alla tre genrererna ger den stimulerande läsning.

*Docent BO SANDELIN
Nationalekonomiska institutionen
Göteborgs universitet*